
DOKUMENTUM

EGY ÉLETMŰ TELJES BEMUTATÁSA

Žarko Zrenjanin Uča: *Izabrani spisi*, Válogatta dr. Danilo Kecić, Muzej socijalističke revolucije Vojvodine, Novi Sad, 1974

Szilárd eszmei alapokról kiindulva következetesen küzdeni a demokratikus néphatalom, a munkásosztály hatalmának megteremtéséért. Sem maga Žarko Zrenjanin, sem e könyv szerkesztői nem összegezték eképpen a nagy forradalmár életfilozófiáját, de aki kezébe veszi a különösen jó koncepcióra épült kötetet, annak önként adódik ez a következtetés. A két részre bontott bemutatás nemcsak a néphős forradalmár cikkeinek, tanulmányainak és kis írásainak ad helyet, hanem bő anyagot nyújt azoknak a társadalmi-politikai és gazdasági körülményeknek a felvázolásához is, melyek ismerete nélkül a nagy harcos portréja nem lenne teljes.

1. Kissé rendhagyó a szerkesztési koncepció, amely lehetővé tette, hogy Žarko Zrenjanin nagy tanulmányai mellett megjelenjenek a vonatkozó bírósági ítéletek, nyomozói jelentések, rendőrségi helyzetértékelések s még egy motozási jegyzőkönyv is, de az egész kötet eszmei, tudományos és információs értéke a legteljesebb bizonyítékokat kínálja a választás helyességére vonatkozóan.

A könyv eszmei jelentőségét a párt forradalmi tevékenységében kimutatható következetesség s a sorskérdésekkel kapcsolatos álláspontok viszonylagos állandóságának érzékletes kidomborítása szolgálja. Korabeli dokumentumok bizonyítják, hogy a párt s annak legharcosabb tagjai nem tévelyegtek olyan időszakban és olyan politikai földrajzi térségben sem, ahol hatványozott mértékben volt jelen a királyi Jugoszlávia minden elmentmondása. Žarko Zrenjanin írásaiban sorra veszi mindazokat a témákat, amelyek a forradalmi osztályharc sikerességét, s a társadalmi válságból vezető kiút felkutatását célozzák. A helyzet konkrét elemzése s a feladatok világos meghatározása fellelhető törekvés minden írásban, de különösen azokban, melyek helyi, vajdasági problematikát tárgyalnak.

Kimutatható tudományos értékei vannak a dr. Danilo Kecić nagy hozzájárítással válogatott könyvnek. Žarko Zrenjanin írásait jelentős forrásmunkának tekinthetjük. Marxista indíttatású elemzése, melyek, mint már mondtuk is, a legfontosabb problémákat taglalják nagy segítséget jelentenek a két háború közötti időszakot kutató törté-

nész számára. De az eszmetörténet vizsgálója is találhat témát a kötetben. Csak példaként emeljük ki a Sztalinnal kapcsolatos nézeteinek viszonylagos ellentétét, melyet a harcos marxista bátorásával egyértelműen a gyakorlati elemzés javára a dogmatizmus elvetésével old meg.

A proletárdiktatúra című tanulmányában kétségtelenül a személyes megismerés lehetőségeinek a hiányában, elfogadva az akkor általános véleményt, trockizmusnak minősít minden olyan nézetet, amely kétségbe vonja a sztalini elmélet és gyakorlat helyességét. Mindez azonban nem akadályozza meg abban, hogy a konkrét körülményekből kiindulva megállapítsa: ellentétben a Komintern álláspontjával, Jugoszlávia népeinek nem érdeke, hogy elszakadjanak egymástól, mert minden valószínűség szerint a fasiszta országok karmai közé kerülnének. Más kiutat kell találni. Kiemeli, hogy a nemzetek és nemzeti kisebbségek felszabadulását csakis a szovjet hatalom hozhatja meg, törölve ezzel mindazokat az igazságtalanságokat, amelyeket a versailles-i szerződés és az utána következő időszak hozott. „Ma harci egyezséggel akarunk minél nagyobb nemzeti szabadságot, és le akarjuk dönteni a nagyszerb diktatúrát.”

Akkor tehát, amikor a konkrét hazai viszonyokról van szó, Žarko Zrenjanin nem tévovázik. Ismerve a körülményeket, nem zavarja, ha következtetéseivel ellentétbe kerül a Kominternben uralkodó nézettel, s teljes erejéből harcol a JKP álláspontjának érvényesítéséért.

A JKP vajdasági szervezeteinek harcára vonatkozó dokumentumok és írások, melyek a népfelszabadító háború előkészületeit s magát a gigászi küzdelmet vázolják, serkentik a növekvőben levő érdeklődést e korszak teljes történelmi feltárása iránt. A jó jegyzetanyag csak növeli a közölt dokumentumok tudományos értékét.

De információs szempontból is nagy a jelentősége ennek a válogatásnak. Olyan témákról kapunk benne tájékoztatást, melyekről legfeljebb családi visszaemlékezések alapján lehet némi fogalmunk. S itt a tudatformálás szempontjából különös értéke van a korabeli dokumentumoknak.

2. Megmaradva Žarko Zrenjanin írásainak ismertetésénél, elmondhatjuk, a hosszabb lélegzetű tanulmányok, de a kisebb újságcikkek is mind konkrét célt szolgáltak. Nem elvont elméleti fejtegetéseket tartalmaznak, hanem mindig a pártakciónak védelmében vagy az elfogadott stratégiai taktikai álláspontok érvényrejuttatásának céljából íródtak. Akkor is, amikor olyan témákról írt, mint például a proletárdiktatúra, a leninizmus mibenléte, a trockizmus szerepe vagy éppen a parasztkérdés, fejtegetéseiben mindegyre felbukkan a konkrét vajdasági és szélesebb jugoszláv körülményeket tükröző érvelés.

Ha az államberendezéssel, a nacionalizmussal és több más akkor időszerű kérdéssel foglalkozó írásából talán hiányzik is az átfogó tudományos rendszerezés, a szerző jó helyzetfelismerése, valamint a téma következetes marxista megközelítése harminc-negyven év távlatából is roppant izgalmas dokumentummá teszi őket. Az izbištei szövetkezeti malom körüli huza-

vona, az üldöztetéssel dacoló illegális tevékenység leírása, valamint több más dokumentum a forradalmi akció hétköznapjairól ad tanulságos, helyenként megrendítő információt. Újra csak példaként említjük meg Žarko Zrenjanin 1941. szeptember 2-án kelt levelét, melyben Tito elvtársat és a Központi Bizottságot értesíti a vajdasági népfelszabadító mozgalom helyzetéről és problémáiról. A bánati események közül a nagyszabású letartóztatásokról tudósít, melyek következményeként a legmegbízhatóbb kommunisták és SKOJ-tagok estek ki a csatasorból. Bogdan Teodosin haláláról a következőképpen számol be:

„Amikor egy rendőr le akarta tartóztatni egy elvtársnővel együtt, ő rálőtt, s a helyi pártbizottságban működő elvtársnő eltávolodott és megmenekült. A rendőr megsebesült, Bogdan elvtárs pedig, miután látta, hogy nem menekülhet (bekerítették), öngyilkos lett.” A Tartományi Pártbizottság figyelmeztetett a fokozott éberségre, de nem mindenki tett eleget ennek az útmutatásnak. Miután a letartóztatások megindultak, a sok besúgó jelenléte is nehezítette a helyzetet.

„Az utolsó árulás — írja Žarko Zrenjanin — ragyogó ifjakat és lányokat fedett fel: hihetetlenül verték őket, de nem vallanak. Olyan árulata el őket, aki a házja közben lett provokátor. Szabadon engedték és most kint vadászik. Mert nem semmisítette meg őt és néhány besúgót, azt az embert, akinek ezt meg kellett volna tennie, kizártuk a pártból.”

3. Nem lenne teljes az ismertető, ha nem foglalkoznánk külön azokkal az írásokkal, melyekben Žarko Zrenjanin a nemzeti kérdést és az államberendezés szervezeti problémáit taglalja. Ez a két téma, amely a régi Jugoszláviában különösen éles politikai viták középpontjában állott, Vajdaságban jellegzetes színezetet kapott. Ezeket az érzékeny és ellentétektől terhes problémákat Žarko Zrenjanin rendíthetetlen eszmeiséggel kezelte, és elemzései példaként szolgálhatnak a két háború közötti időszak, valamint a népfelszabadító háború történelmi feldolgozásakor. A nemzeti-ségi viszonyok tárgyalásakor nem marad meg az általános lenini elvek ismételtetésénél, hanem azokból kiindulva az alapvető gazdasági viszonyok felől közelíti meg a problémát.

A munkás—paraszt szövetségért Vajdaságban című tanulmányában Žarko Zrenjanin a következőket mondja:

„Igen, Vajdaság dolgozóit és elnyomott népeit kétszeresen kizsákmányolják és elnyomják. Először is a szerbiai tőkés osztály (s most még a horvát burzsoázia is rá akarja tenni a mancsát Vajdaságra), másrészt a vajdasági tőkések.

Míg Szerbia munkásosztálya Vajdaságra mint testvéri tartományra tekint, amit közös harcával is bizonyít... addig a szerbiai burzsoázia úgy tekinti Vajdaságot mint a gyarmatát...”

Miért van szükség a munkás—paraszt szövetségre? Azért, mondja, mert a vajdasági tőkések nem szenvednek, de annál inkább a parasztok és munkások. Mi a harc célja? Erre a kérdésre a Nemzeti kérdés című

tanulmányának második fejezetében adja meg a választ: „Ma a harc a föderatív berendezésért kell, hogy a fő harci jelszó legyen. Ha ellenezzük Jugoszlávia feldarabolását különálló kis államokra, ellenezzük azt is, hogy a nagyszerb diktatúra (vagy a Jugoszláv Radikális Közösség kormánya) úgy folytassa tovább életét, hogy valamiféle »kulturális« vagy más autonómiát ad Horvátországnak és Szlovéniának. A föderalizált berendezés, amely a népek határozott Belgrád-ellenes harcának lenne az eredménye, minden népnek és tartománynak garanciát nyújtana arra, hogy belső ügyeiket a saját tartományi képviselői testületeiken keresztül szabályozzák; az ország közös ügyeit pedig kényszerítés nélkül az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben.”

Van a kötetben, több olyan cikk is, amely a nemzeti kérdés vajdasági jellegzetességeivel foglalkozik. A már említett tanulmány harmadik részében például, miután megmagyarázza, mi a lényege a német és a magyar fasiszta területi követeléseknek, leszögezi: „Mi nem vagyunk általában a revízió ellen. De ma ezt a fasiszta Németország, Olaszország és Magyarország követeli, s céljukat háborúval akarják elérni. Engedni nekik, étvágyuk növelését jelenti.”

„A burzsoáziának minden akciója”, mondja a Nemzeti kérdés Vajdaságban c., írásában Žarko Zrenjanin, „amely Vajdaságot szerbbé, magyarra vagy valami mássá akarja tenni, nem más, mint gyarmatosítási törekvés, s a végső célja a nép kizsákmányolása.”

Tovább konkretizálva az elemzést, A vajdasági magyarok nemzeti-felszabadító harca című írásában rámutat a magyar burzsoázia kizsákmányoló törekvéseire, s arra a megértésre, amit a Cvetković—Maček kormány irántuk tanúsít. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a magyar dolgozó tömegek kettős elnyomást szenvednek, az osztályjellegű mellett a nemzeti elnyomást is. A kiút számukra nem az irredenta követelések támogatásában van, hiszen ezzel csak erősítenék az osztályelnyomást, hanem abban a nemzeti felszabadító harcban, amelynek a proletár internacionalizmus az alapja. A munkásosztály az egyetlen igazi és kipróbált vezetője a nemzeti felszabadulásért folytatott küzdelemnek.

ÁGOSTON András